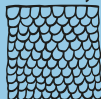

Henrik Meinander

SUOMIJOS ISTORIJA

aukso žuvis

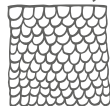
Henrik Meinander

SUOMIJOS ISTORIJA

Iš švedų kalbos vertė Mantas Karvelis
ir Sigutė Radzevičienė

Vilnius, 2021

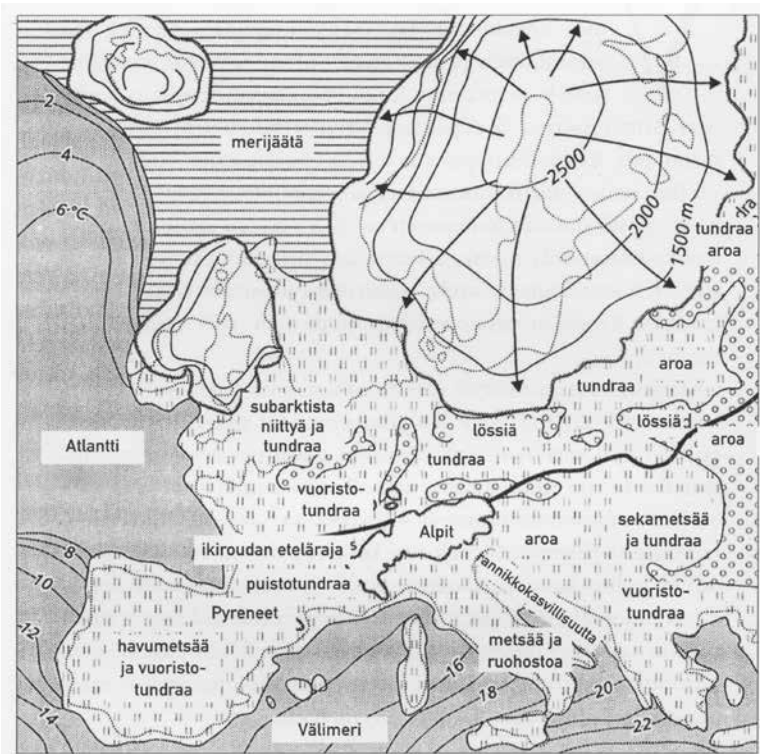
aukso žuvis

T u r i n y s

ISTORINIO LAIKO IŠTAKOSE	13
Pirmieji šalies gyventojai	14
Vikingai ir kryžiaus žygiai	17
Švedų karalystės kūrimasis	22
Žemdirbystė ir prekyba	26
KUNIGAIKŠTYSTĖS GIMIMAS	35
Kalmaro unija	35
Politiniu įrankiu tapusi reformacija	41
Administracija ir ekonomika	46
Karai ir dinastijų kovos	52
ŠIAURĖS VIEŠPATAVIMAS	59
Ekspansijos varomosios jėgos	60
Grafo laikais	65
Žalioji auksas	70
Liuteroniškoji vienybės kultūra	73
Autokratija ir katastrofa	79
STOKHOLMAS–SANKT PETERBURGAS	85
Miestas prie Nevos ir Suomenlina	86
Ekonominiai ir socialiniai pokyčiai	92
Gerovės amžius	97
Gustavų epocha	102
Suomijos karas	108

PAX RUSSICA	113	GEROVĖ IR NEUTRALUMAS	219
Sajunga su Rusija	114	Šaltojo karo šešėlyje	219
Imperijos įtaka	119	Struktūriniai pokyčiai	227
Ilgas atsisveikinimas	124	Socialinis ir urbanistinis vystymasis	235
Tautinės savimonės stiprėjimas	128	Kultūrinė revoliucija	240
Prieš Krymo karą	134	Aktyvi užsienio politika	246
		Valdžios pasikeitimas	252
STIPRĖJANTI AUTONOMIJA	143	SUOMIJA IR EUROPA	259
Atstovų susirinkimų atgaivinimas	143	Greita orientacija į Vakarų	260
Nacionalinė ir pasaulinė politika	147	Ekonomikos viražai	267
Industrializacijos stiprėjimas	151	Nacionalinė rekonstrukcija?	273
Pilietinė visuomenė	157	Europiniai niuansai	277
Kultūriniai ypatumai	162		
Priešprieša ir atsiskyrimas	169	Literatūros sąrašas	287
KOVA UŽ NEPRIKLAUSOMYBĘ	177		
Pilietinis karas	177		
Nedrąsus parlamentarizmas	184		
Augimas ir technologijos	191		
Tautiška, modernu, populiariu	197		
Žiemos karo pamokos	202		
Ambivalentiškas ginklo brolis	210		

Ledynmetis Europoje prieš 24 000 metų; ledas anuomet siekė šiaurinę šiandieninės Vokietijos dalį.

ISTORINIO LAIKO IŠTAKOSE

Paskutiniam ledynmečiui pasiekus kulminaciją maždaug prieš 24 000 metų (22 000 pr. Kr.), Europa atrodė visiškai kitaip negu šiandieną. Visa šiaurinė Europa, didžioji Britų salyno ir Alpių dalis buvo padengtos nuo vieno iki trijų kilometrų storio žemyniniu ledu. Šiandieną tankiai apgyvendinti Vidurio Europos regionai buvo subarktinė tundra su amžinu išalu, o kontinento pietinius regionus dengė spygliuočių ir mišrieji miškai. Per ateinančius 14 000 metų vidutinė Žemės temperatūra kilo. Ledo masė pamažu tirpo, subujojo vegetacija, didžiulės laukinių žvėrių kaimenės atkeliavo per kontinentą, o šioms pavymui į šiaurinę pasaulio dalį atsekė ir pirmieji žmonės.

Besitraukiantis žemyninis ledas gamtoje paliko gilius pėdsakus. Neperdėsime teigdami, kad Šiaurės šalių geografija – vientisas didžiulis šio atsitraukimo paveldas. Ledo masė slėgė žemę, o, svoriui mažtant, žemės pluta iš lėto kito (30–100 cm / 100 metų). Kai prieš 13 000 metų (11 000 pr. Kr.) temperatūros augimą nutraukė tūkstantmetį trukęs šaltasis periodas, susiformavo galingos riedulių keteros palei pietinį bei pietryčių ledyno masyvo pakraštį, kuris Suomijoje dryksta nuo šalies pietvakarinio iškyšulio iki jos rytinių regionų. Apie 188 000 Suomijos ežerų – taip pat savotiškas ledynmečio monumentas, kadangi ežerai radosi tose vagose ir išgraužose, kurias kalnų masyve suformavo žemyninis ledas.

Pirmieji šalies gyventojai

Ankstyviausi žmonių kultūros pėdsakai Šiaurės šalyse veikiausiai yra iš Pohjanmos vakarų Suomijoje. XX amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pabaigoje vienoje Lapverčio grotoje buvo rasta liekanų, kurias mokslininkai nustatė priklausant neandertaliečių periodo žmonėms, gyvenusiems mažiausiai prieš 40 000 metų. Tai buvo sensacingas radinys, nes žemyninis ledas buvo apskritai nušlavęs visus žmogaus pėdsakus iš to tolimojo laiko. Pirmieji patikimi žmogaus kultūros Šiaurės Europoje ženklai datuojami 8 500 pr. Kr., kai Danijoje, Skonėje, Baltijos šalyse, pietų Suomijoje ir šiaurės Norvegijoje formavosi pavienės medžiotojų-rinkėjų visuomenės.

Didžioji šiandieninės Suomijos dalis anuomet tebeplytėjo po vandeniu, o tai reiškia, kad pirmieji gyventojai turėjo į ją atsikraustyti iš pietų bei pietryčių. Neįmanoma tikrai žinoti, kokia kalba kalbėjo šie klajokliai, ir mokslininkų nuomonė šiuo klausimu skiriasi. Vieni jų tvirtina, kad suomių, kuri yra ne indoeuropiečių, bet Uralo kalbų šeimos kalba, šalyje vartojama tik pastaruosius 1500 metų, tačiau kiti teigia, kad jau minėti senieji gyventojai kalbėjo Uralo prokalbe, kurios įvairūs variantai buvo paplitę ir nemažoje dabartinės europinės Rusijos bei Baltijos šalių teritorijoje. Jeigu ši teorija būtų teisinga, tai ta pati kalba Suomijoje gyvuoja per 10 000 metų, nes suomių vis dar tebėra vyraujanti kalba.

Genetiniu požiūriu šiandieniniai suomiai šiaip ar taip yra rezultatas nuolatinės imigracijos, vykusios bemaž iš visų pasaulio kryptų, o pirmiausia – iš pietų ir vakarų. Kita vėlyvesnių atklydėlių banga atsikraustė per Suomijos įlanką maždaug 2500–2000 metais pr. Kr. Po kelių šimtmečių įvyko analogiškas judėjimas iš regiono, šiaurinę vadintą centrine Švedija, ir

įvairiu intensyvumu dar ilgai tęsėsi per istorinius laikus. Išimtis iš šios taisyklės – samių gyventojai Laplandijoje ir kitose ties poliariniu ratu ir šiauriau jo esančiose dalyse. Jie genetiškai yra kilę pirmiausia iš tų klajoklių, kurie kitados atklydo į šiaurinę Norvegiją bei Arkties vandenyno pakrantę per Atlanto vandenyno skalaujamus Norvegijos krantus.

Kalbant apie Suomijos priešistorę, svarbu atsiminti du dalykus. Pirma, teritorija plytėjo taip toli nuo Viduržemio jūros ankstyvųjų žemės ūkio kultūrų, kad techninės inovacijos ir gamybos būdai skynėsi kelią labai iš lėto ir skausmingai. Antra, klimatas bei gamta čia buvo tokie atšiaurūs, kad vietovė, pradėjus kultivuoti žemdirbystę pietvakarinėje Suomijoje mūsų eros pradžioje, pirmuosius 400 metų po Kristaus, galėjo išmaitinti daugiausia kelias dešimtis tūkstančių žmonių. Arba kitais žodžiais tariant: gimus istoriniam Jėzui, didelė Viduržemio jūros teritorijos dalis pasižymėjo derlinga žemdirbystės kultūra, kurios perteklius sudarė stabilią ekonominę bazę karinei romėnų imperijos dominantei, administravimui ir aukštai kultūrai. Tuo pat metu negausūs gyventojai į šiaurę nuo Suomijos įlankos vertėsi medžiokle, žvejyba ar įvairaus pobūdžio primityviu ūkininkavimu, lydimine žemdirbyste, gyvulininkyste ir tradiciniu gėrybių rinkimu.

Romos imperija niekada neprisijungė Šiaurės Europos, tačiau dėl aktyvių prekybos ryšių, kurie susiklostė tarp imperijos ir Baltijos jūros regiono, radosi ir toli šiaurėje paplito daug romėniškų prekių, įpročių ir inovacijų. Seniausias suomių vardo rašytinis paminėjimas – *phinoi* – randamas keliose graikų geografo Pitėjo citatose, aprašant kelionę į Baltijos jūros pakrantę 400 m. pr. Kr. Kitas išlikęs paminėjimas – Romos istoriko Tacito veikale „Germanija“ 98 m. po Kr., kur stebėdamas prie Baltijos jūros gyvenusias tautas ir kultūras, jis pamini ir

suomius – *fenni* – varganai, bet laimingai gyvenusius už šiaurinės jūros ir pamirštus tiek dievų, tiek ir žmonių.

Toks apibūdinimas šį tą pasako apie tai, kaip romėnai žvelgė į barbarus šiaurėje. Tačiau faktas, kad ryšiai su Baltijos jūros regionu kaip tik tuo metu sparčiai augo. Tai liudija ir gausūs romėniškų monetų radiniai pietvakarinėje Suomijos dalyje buvusių gyvenviečių teritorijose. Romos imperijos padalijimas ir Vakarų Romos imperijos žlugimas buvo ilgai trukęs procesas, o šiaurės Europoje šis lūžis apskritai nebuvo suvoktas. Gyventojų ir gyvenviečių skaičius Baltijos jūros pakrantės regionuose sparčiai augo tarp 400 ir 800 m. po Kr. Kilo materialinė gerovė, o kartu regionų lygmeniu formavosi pažangesnė visuomenė. Plėtojama gyvulininkystė ir žemdirbystė paskatino visuomenės diferenciaciją su išskirtine valdančiąja klase. Pietinėje Skandinavijos dalyje ir Baltijos kraštuose jau tada atsirado vadai, vadinę save karaliais ir konkuravę tarpusavyje.

Panaši, bet lėtesnė ir ne tokia didelė raida vyko į šiaurę nuo Suomijos įlankos, kur sėslus gyvenimas iki VIII amžiaus iš esmės telkėsi ties pietvakarine pakrante ir palei derlingus Kokemeenjokio upės krantus bei jos ežerų tinklą Satakuntoje ir Hemėje. Kitos augančios sėklių gyvenviečių teritorijos buvo Alandai ir pietinės Pohjanmos pakrantės. Tuo laiku (400–800 m. po Kr.) intensyvėjo prekybiniai ryšiai ir sykiu – gyventojų judėjimas į ir iš vidurio Švedijos, kur buvo susiformavę aktyvūs prekybos centrai ir įtakingų vadų valdoma visuomenė. Kituose šalies plotuose gyvavo išsklidę klajokliai samiai, judėję po didelį arealą ir iki pat XVI amžiaus medžioję ir žvejoję taip pat ir pietų Suomijoje.

Ta plačiai plytinti teritorija, kurią tik nuo XV amžiaus imta vadinti Suomija, kol kas dar nebuvo suformuota į jokią valstybinį ar kultūrinį junginį. Derlingiausiose vietovėse valdė

įtakingi giminės, ar veikiau – klanai, kurie to laikotarpio pabai-
goje (600–800 m. po Kr.) sudarė tarpusavio gynybos sąjungą ir
net prisiekė ištikimybę galingiausiems vidurio Švedijos valdo-
vams. Tokio pobūdžio ryšiai į pietus bei vakarus egzistavo jau
beveik du tūkstančius metų, todėl senąją gotų, senąją germanų
ir senąją švedų kalbas turėjo vartoti daugelis pirklių ir didikų.
Tai paliko ryškių pėdsakų ir suomių kalboje. Kaip jau minėta,
suomių kalba priklauso Uralo kalbų šeimai, kaip, pvz., estų ir
vengrų kalbos, kurios nėra indoeuropiečių. Suomių kalbos sis-
tema turi esminių skirtumų nuo didžiųjų Europos kalbų, bet iš
gausių skolinių matyti, kad kultūriniu aspektu ji keitėsi veikia-
ma artimos sąveikos su indoeuropiečių kalbomis. Stipriausią
įtaką yra padariusi švedų kalba, kuri per antrąjį tūkstantmetį
įsigalėjo daugelyje pajūrio vietovių.

Vikingai ir kryžiaus žygiai

Pirma didžioji suomių sėslaus gyvenimo ir kultūros ekspan-
sijos fazė prasidėjo VIII a. viduryje ir tęsėsi iki XIV a. Šiaurės
Europoje anuomet tvyrojo dėkingas, palyginti šiltas klimatas,
ir tai kartu su žemės ūkio bei jūreivystės techninėmis naujovė-
mis skatino gausėjančius gyventojus ieškoti naujų dirbamų že-
mių rytuose. Taip Suomijos rytiniai ežerų regionai, Karelija ir
Ladogos šiaurinės pakrantės buvo apgyvendinti užsiimančiųjų
lydimine žemdirbyste bei apskritai žemdirbių iš pietvakarių
Suomijos ir Hemės. Netrukus pietines Ladogos pakrantes pa-
mažu ėmė apgyvendinti slavų gentys, kurių ekonominiu centru
tapo Naugaras. Dėl suomiškų gyvenviečių plėtos į rytus Ka-
relijos gyventojai apie 1000 m. po Kr. sukūrė savitą kultūrą. Ki-
tais žodžiais tariant, prieš daugiau kaip 1000 metų į šiaurę nuo
Suomijos įlankos gyveno trys gentys: suomia, hemai ir karelai.

Ši migracija iš dalies vyko tuo pat metu, kaip ir švedų vikingų žygiai į rytus, kurie per Suomijos įlankos šiaurinę pakrantę, Nevos upę ir Ladogą tęsėsi pietų kryptimi per Rusiją iki pat Juodosios jūros ir Konstantinopolio. Nėra jokių įrodymų, kad suomių gentys laivais ar įgulomis būtų sistemingai prisidėjusios prie šių vikingų žygių. Tačiau neabejotina, kad natūralūs Suomijos įlankos bei Ladogos uostai ir prekybos vietos vikingams, dar vadinamiems ir variagais, pasitarnavo kaip tarpinės stotys. Vikingų žygiai (800–1025 m. po Kr.) populiariosios istorijos aprašymuose dažnai vaizduojami kaip plėšikavimas, tačiau jie reiškė ir prekybą, politiškai silpnų ar iki tol neapgyventų Europos regionų kolonizaciją bei administravimo pertvarką. Taip įvyko ir vakaruose, ir Rusijoje, kur variagų vadai, perėmę valdžią Naugarde (862 m.) ir Kijeve (882 m.), paklojo pamatus vėliau galinga tapusiai rusų valstybei. Suomijoje vikingų laikai taip pat buvo svarbi ekonominė bei kultūrinė ankstyvoji valstybinės integracijos stadija, išibėgėjusi XII a., o XIII a. pabaigoje leidusi sujungti didžiąją dalį šiandieninės Švedijos ir Suomijos į bendrą karalystę.

Iš Suomijos vikingų laikų nėra išlikę rašytinių šaltinių, tačiau nuo XVIII a. surinkta gausi tautosakos puokštė, kurios šaknys siekia šią ikirikriščionišką visuomenę. Vienas ankstyvųjų suomių kalbos folkloristų buvo Elijas Lionrutas (Elias Lönnrot) (1802–1884), antikos ir romantizmo pavyzdžiu sujungęs bei sukomponavęs giesmes į literatūrinį pasakojimą, kurio pirmoji versija, pavadinta „Kalevala“, buvo publikuota 1835 metais. Kūrinys tautinei suomių pasaulėjautai tapo ypatingu pamatu, kitaip tariant – Suomijos nacionaliniu epu, ir tai susiję ne tik su eiliuota tautos išmintimi ar kalbos grožiu. „Kalevala“ tam tiko todėl, kad savita suomių istorija egzistavo dar iki valstybinės sąjungos su Švedija. Vėlesnių laikų skaitytojui tos eilės suteikia

Į Kalevalą įtraukti suomiški mitai įkvėpė daugelį menininkų: suomių dailininkas Akselis Gallen-Kallela prie Kalevalos freskos Suomijos nacionalinio muziejaus vestibulyje XX amžiaus trečiajame dešimtmetyje.

visapusiškų žinių apie vikingų laikų visuomenę nuo įtakingų kaimo kalvių ir išradingų žvejybos įnagių iki kruvinių kovų tarp giminių ir liaudies mitologijos.

Tai, kad Romos imperija šiaurės Europos taip ir neprisijungė, atitolino pastarąją nuo krikščioniškosios bažnyčios bemaž tūkstantmetį. Tik VI a. bažnyčios autoritetai Jėzaus kvietimą vykdyti misionierišką veiklą ėmė suprasti kaip skatinimą atversti už Romos imperijos ribų gyvenančius barbarus. Pirmieji pėdsakai, kad Kristaus mokymas pasiekė Suomiją, siekia VI a., o VIII–IX a. kryžius imamas vaizduoti kaip laimę nešantis simbolis papuošaluose bei kituose statusą rodančiuose objektuose. Dar vienas ženklas, kad įsigali krikščioniškieji papročiai, buvo tas, kad aukštuomenė, atsisakiusi palaikų deginimo, pradėjo laidoti artimųjų kūnus.

Panaši raida vyko Švedijoje ir Baltijos kraštuose. Krikščioniški simboliai bei ritualai plito prekybiniais ryšiais. IX a. trečiąjį dešimtmetį popiežiui nutarus tiek dvasiniais, tiek ir politiniais tikslais pradėti aktyvią misionierišką veiklą šiauriniame pasaulio pakraštyje, užduotis patikėta Brėmeno vienuoliui Ansgarui, vėliau pavadintam Šiaurės šalių apaštalu. 829 m. jis atvyko į vikingų prekybos miestą Birką vidurio Švedijos rytuose ir po kurio laiko buvo paskirtas arkivyskupu Brėmeno arkivyskupijoje, kuri kitus 200 metų buvo Šiaurės šalių krikštijimo centras. Tačiau užtruko iki pat XI amžiaus, kol bažnyčios papročiai išsiskynio Skandinavijos vikingų visuomenėje, kad būtų įmanoma kalbėti apie krikščioniškas Šiaurės šalis. Baltijos kraštuose ir Suomijoje procesas vyko dar lėčiau, kadangi organizuota misionieriška veikla šiuose regionuose pradėta tik XII amžiuje.

Baltijos kraštuose gyventojų krikštas dažnai vyko labai brutaliai, vadinamąja misija kalaviju, kuriai vadovavo Šventosios

Romos imperijos riteriai kryžiuočiai. Į šiaurę nuo Suomijos įlankos veiksmas klostėsi šiek tiek kitaip. Vikingų laikais pietvakarinėje Suomijos dalyje jau buvo prasidėjusi ekonominė integracija su centrine Švedija, ir tai palengvino krikščioniškų papročių bei pasaulėžvalgos kelią į Suomiją, nes švedų vikingų vadai diplomatiniais sumetimais leidosi pakrikštijami ir netrukė pavieniams misionieriams bandyti savo sėkmės Suomijoje. Iš to matyti, kad pirmosios suomiškos parapijos pietvakarinėje Suomijoje atsirado jau XI a. pabaigoje.

Yra dvi aplinkybės, kodėl misionieriška veikla XII a. Suomijoje įgijo labiau organizuotas formas. Pirma, iš lėto, bet užtikrintai Švedijoje stiprėjo karališkoji valdžia, ir tai didino jos galią įsitvirtinti Suomijoje bei kituose Baltijos jūros regionuose. Antra, konkurencija tarp popiežiaus valdžios ir Šventosios Romos imperijos lėmė, kad popiežius įsteigė naujas vyskupijas Lunde (1104 m.) ir Upsaloje (1164 m.), kad sumažintų imperatoriui pernelyg atsidavusio Brėmeno arkivyskupo įtaką. Popiežiaus sprendimas išplėtoti sistemingą misionierišką veiklą Suomijoje buvo tos kovos dalimi, nes vokiečių Šventosios Romos imperijos kryžiuočiai kartu vykdė ekspansiją į Baltijos kraštus. Pastangas Suomijoje skatino dar vienas faktorius – nerimas dėl Naugardo ir ortodoksų bažnyčios atėjimo.

Viduramžių dokumentai pasakoja apie tris kryžiaus žygius Suomijon, o vėlesni istorikai juos datuoja 1155, 1239 ir 1293 metais. Net jeigu Suomijos krikštas iš esmės vyko taikiai, išankstinė bažnytinė legenda numatė proceso aprašymą kaip įnirtingą kovą tarp gėrio ir blogio, kuri baigėsi liaudies krikštu. Pirmajam iš šių ateities kartoms žinomų kryžiaus žygių (1155 m.) pagal bažnytinę tradiciją vadovavo britų vienuolis Henrikas, kuris, globojamas švedų karaliaus Eriko, nukreipė misiją į pietvakarių Suomiją. Priežastis, kodėl būtent šis kryžiaus žygis

tapo žinomas būsimoms kartoms, buvo ta, kad Henrikas vėliau paskelbtas naujosios Turku vyskupijos šventuoju globėju, su kuriuo vėliau sieti geri darbai ir stebuklai. Pasak legendos, suomius Henrikas pakrikštijęs po to, kai šiuos nugalėję karaliaus Eriko vyrai. Henrikas pasiliko tarnauti vyskupu misijos naujojoje vyskupijoje, tačiau po metų jį nužudė valstietis Lalis, vėliau, savaime suprantama, sulaukęs Dievo bausmės.

Švedų karalystės kūrimasis

Per XIII amžių stiprėjo kova dėl politinės ir ekonominės kontrolės Suomijos įlankos pakrantės regionuose. Danai siekė įsitvirtinti šiaurinėje Baltijos kraštų dalyje, 1219 m. įkurdami Revalio uostą, kurio dabartinis oficialus pavadinimas – Talinas, „Taani linn“ estiškai reiškia danų miestą. Mieste gyveno daugiausia vokiečiai, ir jau XIII amžiaus devintajame dešimtmetyje jis tapo Hanzos miestu. Rytuose stiprėjo Naugardas, valdomas kunigaikščio Aleksandro, kuris 1240-aisiais prie Nevos upės sumušė švedų kariauną, taip įgydamas garbingą Aleksandro Nevskio (Aleksandro Neviškio) vardą. Po dvejų metų jis nugalėjo Vokiečių ordiną mūšyje ant Peipaus ežero ledo. Centrinėje Švedijoje ir į šiaurę nuo Suomijos įlankos virš vietinių didikų įsitvirtino švedų karūnos ir katalikų bažnyčios valdžia. Nors valdžios centralizacija buvo lėtas procesas, trukęs per visus viduramžius, bet jau XIV a. pradžioje galima kalbėti apie švedų karalystę su pietvakarių Suomija, kaip vienu iš savo kertinių regionų. Labiau nusistovėję politiniai santykiai pasitarnavo ir valstiečių migracijai iš perpildytų Švedijos regionų į Suomijos įlankos ir Pohjanmos menkai apgyventas pakrantės vietas.

Kolonizacija akivaizdžiai nebuvo vykdoma prižiūrint aukščiausiai valdžiai, bet kuo toliau į rytus kolonizatoriai judėjo,

tuo labiau buvo juntamas vadų ar stambių ūkininkų vadovavimas dirbamų žemių įsisavinimui ir pastangos kontroliuoti kuo didesnę jų dalį. Atvykėlių populiacija nebuvo gausi ir dar prieš migracijos atoslūgį XIV a. viduryje suomiakalbiai ir švedakalbiai gyventojai pradėjo kurti mišrias santuokas ir perimti vieni kitų kalbą. Nors migracija iš Švedijos nebuvo didelė, ji vis tiek paklojo pamatus pajūrio teritorijose iki šiol egzistuojančioms švediškai kalbančioms gyvenvietėms.

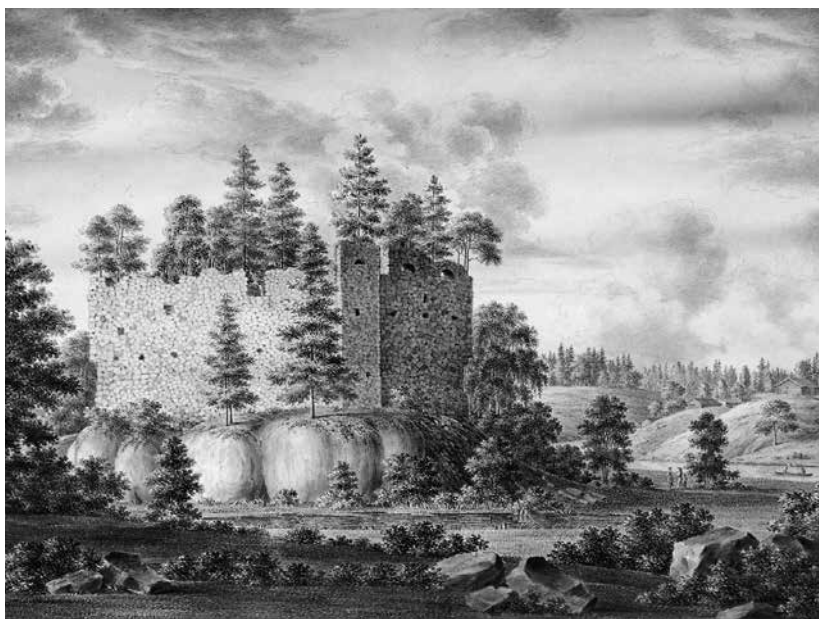
Švedų kalbos pozicijas Suomijoje taip pat stiprino tai, kad ji vis labiau tapo valdžios kalba. XIII a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje švedų jarlas Birgeris ėmėsi baudžiamosios ekspedicijos į Suomijos vakarinę dalį, tiksliau pasakius – Hemę, kurios gyventojai susivienijo su Naugardu. Vėliau ekspedicija (1239 m.) buvo pavadinta antruoju kryžiaus žygiu į Suomiją ir buvo vykdoma pildant popiežiaus valią, nes Hemės gyventojai sudegino katalikų bažnyčią. Vis dėlto pagrindinis tikslas buvo įtvirtinti švedų karūnos galią Suomijoje. Jarlas Birgeris įsakė pastatyti Hemėje pilį, pavadindamas ją Hemenlina, kuri, bėgant laikui, tapo svarbiu švedų karalystės administracijos centru.

Katalikų bažnyčia visoje Europoje vaidino pagrindinį vaidmenį konsoliduojant pasaulietinę valdžią. Bažnyčia buvo suinteresuota, kad karalystė pajėgtų apsaugoti jos turtą bei tarnus nuo vietinių valdovų ir didikų antpuolių ar piktnaudžiavimo valdžia. Toks pat modelis taikytas ir Švedijoje bei Suomijoje, kurios po XIII amžiuje vykusių vidaus kovų dėl valdžios tapo vieno monarcho valdoma karalyste. Bažnyčia nuosekliai rėmė karūnos interesus ir kai XIII amžiaus pabaigoje karališkosios pajėgos vis toliau skverbėsi į rytus Karelijos link, katalikų kunigai neatsilikdami sekė iš paskos. 1293-ųjų vasarą švedų karvedys Torkelis Knutsonas (Tyrgil Knutsson)

vadovavo sėkmingai karinei ekspedicijai į Karelijos sąsmauką. Buvo perkrikštyti vietos gyventojai ortodoksai ir pastatyta Vyborgo pilis, tapsianti svarbiausia rytų pasienio tvirtove iki pat XVIII a. pradžios.

Šis karo žygis, istorijoje vadinamas trečiuoju kryžiaus žygiu į Suomiją, pamažu suformavo aiškesnes ribas tarp švedų karūnos ir Naugardo interesų sferos. Nioteborgo (Nöteborg) taikos sutartyje 1323 m. tarp valstybių nustatyta politinė riba, kuri kartu funkcionavo ir kaip demarkacinė linija tarp vakarinės ir rytinės religinės bendruomenės. Taip didžioji šiandieninės

Raseborgas, viduramžių pilis ir administracijos centras Suomijos pietvakariuose. Pastelė/Pastelinė tapyba, 1822 m.

Suomijos dalis pateko į švedų ir katalikybės įtaką, ir tai turėjo lemiamos įtakos tolesniam šalies likimui. Suomijos prisijungimas prie Vakarų bažnyčios lėmė ne tik faktą, kad šalies valdymas ir visuotinė kultūra klostėsi pagal tą patį modelį kaip ir likusioje popiežiaus Europoje, bei lėtai, tačiau užtikrintai buvo įsilieta į vientisą katalikiškąją tos pasaulio dalies kultūrą. Kartu su valdymu ir bažnytiniu menu brendo visa vertybinė sistema, kuri bėgant amžiams, o ypač vėliau atėjus liuteronybei suformavo suomių gyventojų pasaulėžiūrą ir žmogaus suvokimą.

Nepaisant visko, įsitvirtinusi Vakarų bažnyčia staigiai neištrynė pagoniškų tradicijų ir nuostatų. Suomija buvo itin retai apgyvendinta didelė teritorija, kur valstiečiams, visai kaip ir kitose Europos vietose, pavyko išlaikyti daugelį senųjų tradicijų, suteikiant joms krikščioniškas reikšmes. Bene žymiausias pavyzdys – pagoniškų vaisingumo ritualų virtimas krikščioniškomis Sekminėmis. Abejos iškilmės vyko pavasario gale ar prieš pat vasarą ir abejos šventė prisikėlimą. Pagoniškosios atnašavo simboliškas aukas būsimam derliui, žemės ūkiui bei kitoms gyvybės formoms, o krikščioniškosios žymėjo Kristaus ėmimą dangun, ir tai leido lengvai susieti šias dvi šventes. Taip, pavyzdžiui, vykdavo derlingame Ritvalos kaime Hemėje, kur senieji pagoniški vaisingumo ritualai įgavo katalikišką prasmę XIV a. pr., tačiau senieji bakchanališki bruožai išliko iki pat XVIII amžiaus.

Tad prasidedant XIV amžiui, švedų karališkoji valdžia ėmėsi Suomijoje statyti tris pilis: Turku pilį, Vyborgo ir jau anksčiau minėtą Hemenliną. XV a. pabaigoje pietrytiniame pasienyje, Save, pastatyta dar viena, Olavinlinos pilis. Sykiu buvo statomos ir mažesnės tvirtovės (tokios kaip Raseporis ir Kastelholmas), kurios taip pat pasitarnavo įtvirtinant karaliaus įtaką

įvairiuose regionuose. Visai kaip apskritai Europoje, šios pilys, atlikdamos karinę funkciją, tapo karalystės mokesčių rinkimo baze, bet kadangi centrinė valdžia vis dar buvo silpna, didelė dalis regioninio administravimo priklausė bažnyčiai. Tad Suomijos atvejis buvo labai specifinis, kur Turku vyskupija diktavo administracinės integracijos tempą. Bažnytinės administracijos ramstis buvo vietos bendruomenės, susidariusios kiekviename valsčiuje, kurie savo ruožtu buvo smulkiausi pasaulietinės valdžios vienetai.

Vėliausiai XIV a. rytinė švedų karalystės dalis imta vadinti tiesiog Osterlandija, Esterlandu (Österland). Vėlesniais šimtmečiais Turku vyskupija ėmė vaidinti tokį svarbų vaidmenį visuomenės gyvenime, kad rytinė karalystės dalis pradėta vadinti Suomija (Finland), pagal pietvakarinį pajūrio kraštą, kur buvo įsikūręs Turku miestas ir vyskupija. Dėl šios priežasties ir šiandieną ši vietovė pavadinama Tikrąja Suomija. 1419 metais Suomijos pavadinimas pirmą kartą pavartotas oficialiajame kontekste ir įvardijo visą rytinę karalystės dalį. XV a. penktajame dešimtmetyje pavadinimas įsigalėjo ir įstatyminiuose aktuose.

Žemdirbystė ir prekyba

Iki XVI a. nuolatinės gyvenvietės daugiausia kūrėsi derlingiausiose pakrantės dalyse ir Hemėje. Čia bendruomenės išgalėjo pasistatyti Suomijos mastu didingas gneiso bažnyčias su skliautais ir plytų dekoru, simbolizuojančias civilizacijos pergalę prieš dykvietę ir pagonybę. Nemažai šių gneiso bažnyčių tebėra išlikę ir uoliai tebetarnauja parapijoms, kartu jos funkcionuoja kaip viduramžių geografiniai bei kultūriniai Suomijos paminklai. Menkiau išlikę pasaulietiniai dvarai ir vienuolijų

statiniai, kurie, neskaitant retų išimčių, buvo griaujami, medžiagas panaudojant kitiems pastatams.

Kasdienis gyvenimas viduramžių Suomijoje iš esmės skyrėsi nuo gyvensenos, būdingos, pavyzdžiui, Viduržemio jūros regiono krikščionims. Klimatas lėmė, kad žemės ūkio derlius buvo ženkliai menkesnis šiaurės Europoje nei pietuose. Tai, suprantama, darė reikšmingą poveikį kultūrai ir apskritai viasuomenės gyvenimui. Kaip anksčiau minėta, bėgant laikui ir tarpininkaujant bažnyčiai, Vakarų krikščionybėje susiformavo keletas bendrų tradicijų, kurios yra tapusios dabartinės Europos Sąjungos kultūros šerdimi. Čia svarbus indėlis tenka dvasininkijos sisteminiam švietimui lotynų kalba bei sakramentų mokymui vyskupijos katedros mokyklose, taip pat Vidurio ir Pietų Europos universitetams. Kita svarbi varomoji jėga visai Vakarų kultūrai buvo vienuolijos, kelių skirtingų ordinų tinklas, suvaidinęs ypač svarbų kultūrinio tarpininkavimo vaidmenį tokioje periferinėje pasaulio dalyje, kokia buvo Suomija.

Vienuolijos funkcionavo kaip jungčių tinklas ir katalikų vienuoliams iš įvairių Europos vietų, ir suomių piligrimams. Vienuoliai atgabeno kontinentinę knygų išmintį bei amatų meną, o piligrimai pasauliečiai namo parsivežė ištisą dermę krikščioniškų papročių ir patyrimų. Pačia svarbiausia piligriminių kelionių vieta suomiams, suprantama, buvo Roma, tačiau šaltiniai liudija ir apie keliavimą į daugelį kitų žymių šventųjų vietų, tokių kaip Santjago de Kompostela ispanų Galicijoje, Nidarosą Norvegijoje, kur palaidotas žymiausias Šiaurės Europos šventasis Olafas, taip pat šventosios Brigitos kapą Vadstenoje. Pirmieji dominikonų ir pranciškonų vienuoliai į Suomiją atkeliavo XIII amžiuje. Po dviejų šimtmečių (1438 m.) Nantalyje netoli Turku vyskupijos įsisteigė Brigitos vardo moterų vienuolynas,

spėjęs išgyventi trumpą klestėjimą, kol Šiaurės Europą XVI amžiuje užliejo Liuterio reformacija.

Kovoje žuvęs vikingų karalius Olafas (1030 m.) paskelbtas šventuoju kaip senovės kovotojas už krikščionybę ir tiesą Šiaurės šalyse. Jo vardu pavadinta daugybė bažnyčių visame Baltijos jūros regione. Olafo kultas sparčiai plito ne vien dėl Baltijos regione stiprėjančių skandinavų karalių bei Vakarų bažnyčios pozicijų. Ne mažiau svarbi šiai kultūros reiškinių plėtrai buvo aplinkybė, kad vis pastovesnes formas įgijo prekyba, susiejusi pakrantės miestus aplink visą Baltijos jūrą. Varomąja tokios ekonominės transformacijos jėga buvo šiaurės Vokietijos valdomas vadinamųjų Hanzos miestų tinklas arba Hanzos sąjunga. Sėkmę pirmiausia lėmė prekybos kelias tarp Naugardo ir Briugės dabartinėje Belgijoje, kurį pavyko išsaugoti, nepaisant politinių konjunktūrų kaitos. Vargu ar įmanoma pervertinti Hanzos miestų įtaką visuomenės raidai aplink Baltijos jūrą. Sąjungos susikūrimas ir daugiau kaip 300 metų trukęs aukso amžius (1200–1500 m.) buvo teigiama politiškai išsiskaidžiusios Vokietijos, spartaus populiacijos gausėjimo visoje Europoje ir tam tikro technologinių inovacijų, iš esmės palengvinusių prekių transportavimą bei miestų plėtrą, pasekmė. Gausėjanti Vakarų Europos populiacija suvartodavo visus iš Baltijos regionų importuojamus grūdus ir atsiskaitydavo audiniais, prieskoniais, vynu ir kitais produktais, turėjusiais didelę pridėtinę vertę ar aukštą statusą. Šiame darbo pasidalijime Suomija vaidino, suprantama, periferinį vaidmenį, bet eksportuodama sviestą, odas ir žuvį galėjo apmokėti augantį minėtų prekių importą. Audiniai – neabejotinai svarbus importo produktas. Tačiau visų svarbiausia buvo atsigabenti druskos, reikalingos išsaugoti sukauptus maisto produktus.

Ambivalentiškas ginklo brolis

1941 m. sausį itin slaptai nustatytos vokiečių–suomių bendradarbiavimo gairės didžiojo puolimo rytų kryptimi metu. Vokiečiai buvo atsakingi už ataką iš šiaurinės Suomijos dalies, o šios karinė vadovybė įsipareigojo kiek padelsusi pulti ir Karelijos sąsmauką, ir šiauriau Ladogos tekančios Svirės upės kryptimi. Čia suomia turėjo susitikti su iš šiaurės besiveržiančiais ginklo broliais vokiečiais, kurie užims ir Leningradą. Tikėtasi, kad visa operacija baigsis vėlyvą 1941 m. rudenį. Iš karto pradėti šalių karinių pajėgų koordinavimo darbai, ir likus dvylikai dienų iki 1941 m. birželio 22 d., Vokietijos paskelbto karo pradžios, Suomijoje atlikta visuotinė mobilizacija. Šį kartą armija buvo paruošta nepriekaištingai. Organizacinė dalis veikė puikiai, dideliais pirkiniais padvigubinta ugnies galia, o ginklą gavo daugiau nei pusė milijono vyrų.

Vis dėlto Suomijos vyriausybė visą karą nuosekliai vengė sudaryti su Vokietija politinę sutartį. Visų pirma tai buvo neįmanoma dėl vidaus politikos priežasčių. Apklaustos aiškiai bylojo, kad 1940 m. rudenį gyventojai buvo palankios nuomonės apie suomių ir vokiečių ryšius, nes tai mažino Tarybų Sąjungos invazijos pavojų, bet demokratinės Suomijos institucijos jau buvo taip išsisknijusios, kad liaudžiai ir elitui Vokietijos politinė sistema bei kultūra atrodė visiškai nepriimtinos – 1939 m. parlamento rinkimuose parama vienintelei šalyje fašistinei partijai buvo visiškai nereikšminga (4 proc.). Buvo ir ne viena užsienio politikos priežastis, stabdžiusi nuo atviro politinio aljanso su Vokietija sudarymo. Kad ir kaip pasibaigtų karas, tokia sąjunga galėtų rimtai pakenkti ilgalaikiams Suomijos ryšiams su Skandinavijos šalimis ir Vakarų valstybėmis, taip pat ir Jungtinėmis Valstijomis.

Dėl šių priežasčių Suomijos vyriausybės pozicija dėl ginklo brolybės su Vokietija visą laiką buvo dvilypė, tačiau karinis bendradarbiavimas vyko labai efektyviai ir sistemingai. Jau 1941 m. birželio pradžioje šešios vokiečių divizijos (maždaug 90 000 karių) užėmė pozicijas šiaurės Suomijoje. Tuo pačiu metu šalies oro uostais naudojosi liuftvafė, o likus dienai iki karo pradžios vokiečių povandeniniai laivai kartu su suomių jūrų pajėgomis užminavo Tarybų Sąjungos laivyno bazių Estijoje prieigas. Karas prasidėjo (1941-06-22) pagal planą. Suomijos armija nepradėjo puolimo, kol Tarybų Sąjungos lėktuvai nesurengė didelio pietų Suomijos bombardavimo, ir vyriausybė galėjo konstatuoti, kad vėl galioja karo padėtis. Šalies dalyvavimą puolamuosiuose veiksmuose norėta pateikti kaip gynybinę kovą, bet pirmą kartą po karo pradžios kalbėdamas per radiją prezidentas Riutis sakė ir „mūsų pačių gynybinis karas“, ir minėjo, kad „mūsų pusėje“ kovoja sėkmingos didžiosios Vokietijos pajėgos.

Po kelių savaičių vokiečiams priartėjus prie Leningrado, keliuose fronto ruožuose prasidėjo suomių puolimas. Namuose šis karas nuo pat pradžių buvo suvokiamas kaip Žiemos karo tęsinys, todėl vadintas Tolesniu karu. Dėl tuo pačiu metu vykusio didelio vokiečių puolimo Baltijos šalyse ir Laplandijoje šį kartą jau Raudonoji armija atsidūrė žymiai prastesnėje padėtyje. Po penkis mėnesius trukusių sėkmingų kovų Suomijos armija įtvirtino savo pozicijas už kelių šimtų kilometrų į rytus nuo 1939 m. valstybinės sienos. Padėtis išliko nepasikeitusi iki 1944 m. vasaros pradžios. Žinoma, karinė sėkmė pareikalavo didelės kainos. Žuvo daugiau kaip 25 000 vyrų, o 1941–1942 m. žiemą ėmė stipriai stigti maisto produktų, nes tokiam ilgam karui nesirengta. Liūdniausia dalia ištiko 63 000 tarybinių karo belaisvių – pirmaisiais metais beveik trečdalis mirė belaisvių stovyklose.

Suomijos armija tęsė savo pažadus vokiečiams, bet šiems, nepaisant vis intensyvesnių pastangų, nepavyko įveikti Leningrado. Vokiečiai kelis kartus bandė įkalbėti suomių dalyvauti puolant miestą, tačiau Manerheimas kas kartą atmesdavo raginimus, motyvuodamas ugnies galios ir gyvosios jėgos stoka. Tikroji priežastis buvo Suomijos karinės ir valstybės vadovybės nenoras erzinti Tarybų Sąjungą rėmusių Vakarų sąjungininkų, kurie diplomatiniais kanalais reikalavo nutraukti puolimą ir išstoti iš karo. Rasti bendros kalbos taip nesisekė, kad 1941 m. gruodžio pradžioje britų vyriausybė paskelbė Suomijai karą, nes ši dėl strateginių priežasčių negalėjo atskleisti, kad puolimas iš tiesų jau nutrauktas.

Kitą dieną japonai užpuolė Perl Harborą (1941-12-17). Ataka akimirksniu pakeitė visą pasaulinio karo eigą, nes vokiečiai japonų pavyzdžiu irgi iš karto paskelbė karą Jungtinėms Valstijoms. Amerikos išitraukimas į konfliktą stipriai pakeitė jėgų santykį įvairiuose frontuose. Japonai nukreipė ginklus į amerikiečius ir Pietryčių Aziją. Tai leido Tarybų Sąjungai perkelti 20 divizijų iš Azijos į Europos frontą ir pereiti į didelį kontrpuolimą, kuris 1942 m. sausį padidino spaudimą ir suomių fronto linijoje.

Kodėl amerikiečiai nepaskelbė karo Suomijai? Visų pirma tai galima paaiškinti sąmoningu vengimu atkirsti Murmansko kelią, kuriuo į Tarybų Sąjungą gabenta didelė dalis Vakarų sąjungininkų siunčiamos karinės paramos. Taip pat atsižvelgta į simpatijas, kurias Suomija užsitarnavo Žiemos karo įkarštyje, sumokėdama Jungtinėms Valstijoms paskutinę įmoką už 1919 m. suteiktą paskolą. Vašingtonas parodė, jog iš dalies supranta Suomijos vyriausybės poziciją, kad šalis su Tarybų Sąjunga kariauja atskirą gynybinio pobūdžio karą. Niekas negalėjo paneigti Suomijos ir Vokietijos karinės brolybės, tačiau

buvo iš visų jėgų stengiamasi įtikinti šiaurės kaimynus ir Vakarų šalis, kad aljansas sudarytas ne iš gero gyvenimo.

Fronto kareivių ir likusiųjų namuose požiūris į ginklo brolius buvo pragmatiškesnis. Žmonės skeptiškai vertino oficialią propagandą, kuri akcentavo, kad tai atskiras karas. Buvo per daug akivaizdu, jog ir armija, ir civiliai yra priklausomi nuo vokiečių materialinės ir karinės paramos. Ilgas pozicinis karas sulaukė daug dėmesio, ir kiekvieną šeimą anksčiau ar vėliau turėjo pasiekti kokios nors formos karo baisumai. Dėl karo greitai mobilizuota moterų darbo jėga. Daugiau kaip 160 000 moterų dirbo savanorėmis karo pramonėje. Vyrų buvo fronte, todėl moterys perėmė ir nemažai kitų darbų. Žuvusieji buvo siunčiami namo laidoti gimtųjų vietų kapinėse, sužeistiesiems ir suluošintiems reikėjo priežiūros ir ramybės, o ėmus stigti maisto produktų ir įvykiams pakrypus itin pavojinga linkme į Švediją išsiūsta dešimtys tūkstančių vaikų. 1939–1946 m. Švedija priglaudė daugiau kaip 80 000 vaikų.

1942–1943 m. žiemą karinei sėkmei galutinai nasisukus nuo Vokietijos, Suomijos vadovybė ėmė ruoštis sąjungos su ja nutraukimui ir taikos deryboms su Tarybų Sąjunga. Vis dėlto pasakyti buvo lengviau, nei padaryti. Vokietijos pozicijos Suomijoje ir visame Baltijos jūros regione išliko stiprios iki pat 1944 m. sausio, kai Raudonajai armijai pavyko pralaužti Leningrado apsupimą. Nepaisant karo cenzūros, Suomijoje vis stiprėjusios vakarietiškos pažiūros 1943 m. peraugo į viltį, kad vyriausybė intensyviau bandys ištraukti šalį iš didžiųjų galybių karo. Tokios nuotaikos labai erzino Vokietiją, todėl taikos sudarymo galimybes pradėta tirti tik vėlyvą 1944 m. žiemą, kai situacija darėsi vis grėsmingesnė ir pačiai Suomijai.

1943 m. lapkričio pabaigoje Teherane susitikę sąjungininkų valstybių vadovai pradėjo planuoti pasaulinio karo pabaigą.

Jungtinių Valstijų iniciatyva svarstytas ir Suomijos ateities klausimas. Dalyviai sutarė, kad šalis gali toliau likti nepriklausoma, jei sutiks atkurti 1940 m. sienas ir nutrauks ryšius su Vokietija. Dar Suomija turėjo atiduoti Petsamą arba Hanko pusiasalį ir sumokėti dideles reparacijas. Maskva tuos pačius reikalavimus kėlė nuo vėlyvo 1941 m. rudens ir siekdama įtikinti Suomijos vadovybę 1944 m. vasarį (vasario 6, 16 ir 26 d.) surengė tris didelius Helsinkio bombardavimus.

Antskrydžiai nepadarė daug žalos, nes tarybiniai bombonešiai nepasizižymėjo tikslumu, o Suomijos priešlėktuvinė gynyba buvo aprūpinta pačia naujausia vokiška technika. Vis dėlto pageidautas poveikis pasiektas – 1944 m. kovą Maskvoje pradėtos pirminės taikos derybos, kurios nutrūko, nes Suomijos vyriausybė nemanė esanti pajėgi sutikti su Tarybų Sąjungos reikalavimais sumokėti 600 milijonų dolerių reparacijų ir greitai išstumti vokiečius, nes šie vis dar buvo pernelyg stiprūs. Todėl šalies vadovybė drauge su Manerheimu nusprendė laukti sąjungininkų išsilaupinimo vakaruose ir vylėsi, kad tai sumažins spaudimą Suomijai bei atvers kelius palankesnei taikai.

Praėjus kelioms dienoms po operacijos Normandijoje pradžios, viltys žlugo. Stalinas nusprendė priversti Suomiją sudaryti separatinę taiką dar prieš žygį į Berlyną. Birželio 9 d. pradėtas masyvus puolimas Karelijos sąsmaukoje, privertęs suomių pajėgas kartais chaotiškai trauktis į naujus apkasus toliau į šiaurę ir į vakarus nuo Vyborgo, kurį 1944 m. birželio 20 d. užėmė Raudonoji armija. Ši fronto linija atlaikė. Tai galima paaiškinti ne tik suomių pasipriešinimu, kuris augo Raudonajai armijai ėmus kaupti jėgas kitiems dideliems puolimams Baltijos šalyse ir Baltarusijoje. Hitleris nutraukė ginklų tiekimą Suomijai 1944 m. birželį, bet dabar atsiliepė į pagalbos šauksmą ir greitai atsiuntė kovos lėktuvų, gyvosios

Suomių ir vokiečių karinė sąjunga 1944 m. rudenį peraugo į atvirą tarpusavio karą. Atsitraukiančio vermachto sugriauto Rovaniemi miesto vaizdas.

jėgos bei prieštankinių ginklų, taip gerokai sustiprindamas jos gynybą.

Kaina už vokiečių pagalbą buvo asmeninis prezidento Riučio patikinimas, kad niekas iš jo sudarytos vyriausybės narių nepradės taikos derybų su Tarybų Sąjunga. Pažadas duotas sukryžiavus pirštus. Kai 1944 m. liepos viduryje padėtis fronte stabilizavosi, pradėta nauja ir turbūt dar slaptesnė galimybių sudaryti su Maskva taiką žvalgyba. Riučiui užleidus prezidento postą Manerheimui, imtasi tam tikrų priemonių. Pirmiausia Manerheimas pranešė Hitleriui, kad jo nesaisto Riučio pažadai. Tada priimtos Maskvos pasiūlytos preliminarios taikos sąlygos, ir galiausiai rugsėjo 4 d. išsigalėjo paliaubos, padėjusios pamatus po dviejų savaitių (1944-09-19) pasirašyti paliaubų sutarčiai.

Sutartis nedaug skyrėsi nuo ankstesnių Maskvos reikalavimų dėl taikos ir liko galioti iki 1947 m. Paryžiuje surengtoje taikos konferencijoje pasirašytos galutinės taikos sutarties tarp Suomijos ir sąjungininkų. Rezultatas – grįžimas prie 1940 m. sienų. Be to, šalis prarado Petsamą, kurio nikelio kasyklos ir neužšalantis uostas turėjo nemažą reikšmę Suomijos ekonomikai. Reparacijų dydis sumažintas per pusę – iki 300 milijonų dolerių, bet vos už 30 kilometrų į vakarus nuo Helsinkio esantį Porkalos pusiasalį teko išnuomoti Tarybų Sąjungos karinei bazei. Maža to, buvę ginklo broliai turėjo būti nedelsiant nuginkluoti arba išstumti iš šalies. To pasekmė buvo šaltuoju 1944–1945 m. pusmečiu Laplandijoje išpiplieskęs tikras karas.

Žiemos karas kartu su Tolesniu ir Laplandijos karais tapo tikru jaunos respublikos tvirtybės išbandymu. Rusijos ir ant Nevos krantų įsikūrusio miesto geografinis artumas dar sykį įtraukė šalį į konfliktą. Šį kartą galvą padėjo 94 000 Suomijos gyventojų (1941–1945 m. – 70 000). Vienu svarbiu aspektu

šis trijų dalių karas skyrėsi nuo ankstesnių. Skirtingai nei kitos kare dalyvavusios mažos Europos valstybės, Suomija nebuvo okupuota. Nors ir bendradarbiavo su Vokietija, valstybės vadovybė visą laiką išsaugojo sprendimų dėl šalies ateities priėmimo teisę. Civiliams gyventojams teko daug kančių per karą ir po karo, bet, jei palygintume su daugeliu kitų nukentėjusių šalių, jų dalia buvo ne tokia ir bloga. Tai irgi galima aiškinti tuo, kad armija įvykdė savo užduotis, nors karą ir pralaimėjo. Nors ir sužalota bei išdraskyta, Suomija išsaugojo nepriklausomybę.

Henrikas Meinanderis šioje knygoje piešia gyvą ir ryškų Suomijos istorijos paveikslą – nuo integracijos Švedijos Karalystėje iki autonominės Didžiosios Kunigaikštystės Rusijos imperijoje, palaipsniui kitusios ir užaugusios iki sąmoningos tautos, nepriklausomos valstybės ir sumanių modernių technologijų taikytojos. Suomija, tik devynioliktame amžiuje pagaliau suvokta kaip atskira tauta ir dvidešimtajame dramatiškai išsikovojus nepriklausomybę, augo ir vystėsi nuolat bendradarbiaudama su Baltijos šalimis ir svarbiomis Europos politinėmis jėgomis. Suomijos iškilimą lėmė ir geografinė padėtis bei gamtos ištekliai, tad knygoje nemažai dėmesio skiriama ir šalies kultūrinei bei ekonominei raidai. Skirtingai nei daugelyje tradicinių istorinių leidinių, savo knygoje Meinanderis išryškina naujausius ir net dabar vykstančius reiškinius. Kitais žodžiais tariant – autorius perkelia Suomiją į keletą istorinių kontekstų, susijusių su Baltijos ir Europos šalimis, norėdamas atskleisti, kaip susiformavo Suomija tokia, kokia ji yra šiandien – dvidešimt pirmo amžiaus pradžioje.

Henrikas Meinanderis (g. 1960) – Helsinkio universiteto istorijos profesorius ir daugelio pripažintų knygų apie Suomijos ir Šiaurės šalių istoriją autorius, anksčiau dirbęs Mannerheimo muziejaus Helsinkyje kuratoriumi ir vadovavęs Suomijos institutui Stokholme.

9 786098 120714